

SOUVISLOSTI SUBURBANIZA NÍCH TENDENCÍ OBCÍ V ZÁZEMÍ M STA PARDUBICE

CONTEXTS OF SUBURBAN TRENDS IN THE PARDUBICE REGION

ING. MARTIN MATMÁLKA, PH.D.

Bc. NIKOLA VALÍKOVÁ

Ústav regionálních a bezpečnostních věd | Institute of Regional and Security Sciences
Fakulta ekonomicko-správní | Faculty of Economics and Administration
Univerzita Pardubice | University of Pardubice
✉ Studentská 84, 532 10 Pardubice, Czech Republic
E-mail: martin.mastalka@upce.cz, nikola.valikova@student.upce.cz

Anotace

Suburbanizace je fenoménem, který po Spojených státech a západní Evropě pohltit i Evropu východní, českou republiku nevyjímaje. Ekonomická krize provázající konec první dekády 21. století, ztlumila dosavadní suburbanizační tlaky a umožnila tak veřejné správě vyhodnotit dopady rozrůstání sídel v zázemí velkých měst na ekonomické, sociální i environmentální fungování sídel a regionů. Tento příspěvek analyzuje suburbanizační oblast města Pardubice z pohledu využití území (landuse), narůstajícího počtu obyvatel a ekonomické stability obecních rozpočtů. Pomocí matematických a statistických metod tak poukazuje na skutečnost, že nárůst počtu obyvatel v obcích často neznamená zvýšení příjmů obce vedoucí k dalšímu rozvoji.

Klíčová slova

suburbanizace, rozpočet, ekonomika obce

Annotation

Suburbanization is a phenomenon, that started in the USA and via western Europe reached also the eastern part of Europe. The Czech Republic was no exception. Economic crisis of the end of the first decade of the 21st century provided time to the state and local governments to evaluate impacts of the previous development to the economic, social and environmental life of settlements and regions. The presented paper analyses the suburban area of the Pardubice region from the following points of view: land use and urban dynamics, increasing number of inhabitants in suburban villages and economic stability of the local governments' budgets. Using mathematic and statistical methods it points to the fact that not all local governments fulfilled their assumption of increasing settlements' incomes linked to the expanded housing construction and raising number of inhabitants.

Key words

suburbanization, budget, settlement's economy

JEL classification: R51

Úvod

Suburbanizace provází vývoj měst téměř od nepaměti. Již starověká města se v podobě předměstí rozrůstala v prostorech mimo své hradby a lze tak tyto jejich části označit za předky dnešních suburbií. Za kolébku suburbanizace v našem (post)moderním pojetí jsou však vnímány Spojené státy americké, kde v poválečném období vznikly ideální podmínky pro rozvoj nového osídlení mimo dosavadního urbanizovaného prostoru. Již v 50. letech se však objevují kritici tohoto

nekontrolovaného rozpínání m st do krajiny, kte í poukazují na sociální a ekonomické problémy související s tímto typem zástavby (Keats, 1956).

Fenomén suburbanizace jako jeden z urbaniza ních proces , je charakterizována p edev-ím:

- nízkou hustotou zástavby;
- fyzickou i ekonomickou segregací a dal-ím rozparcelováním p dy, pot ebou -ír-ích komunikací;
- závislostí na individuální automobilové doprav , nár stem vzdálenosti dojífd ní i doby strávené na cest , dopravními kongescemi a segregací, nikoli integrací, funk ních zón. (Schulding. Memom, Thomas, 2005).

Jak je patrné z této definice, suburbánní oblasti sestávají z komer ní zástavby, super-, hyper- a megamarket , rozsáhlých skladovacích a p ekládacích ploch logistických center atd. a z tzv. reziden ní suburbanizace tvo ené rodinnými domy. S p edev-ím reziden ní suburbanizací po ítá ve své definici suburbanizace TMhánková (2007), která tento jev charakterizuje zjednodu-én jako *zm nu rozmíst ní obyvatelstva a zm nu v prostorové struktu e p ím stských území, a dále jako zm nu suburbujících se obyvatel*. V podobném duchu k problematice p istupuje i Hnilka (2005), který stanovuje reziden ní suburbanizaci na základ hustoty osídlení s úrovní kolem 30-40 obyvatel/ha.

V tomto p ísp vku budou podrobeny analýze suburbánní oblasti statutárního m sta Pardubice, jako jednoho z center bicentrické Hradecko-pardubické aglomerace. A je tato aglomerace v teoretické literatu e i mnohých praktických územn -plánovacích a strategických rozvojových dokumentech chápána jako jednolitý celek, ob její centra si zachovávají vliv na své suburbánní oblasti a k p esahu jejich regionálního vlivu dochází pouze minimáln .

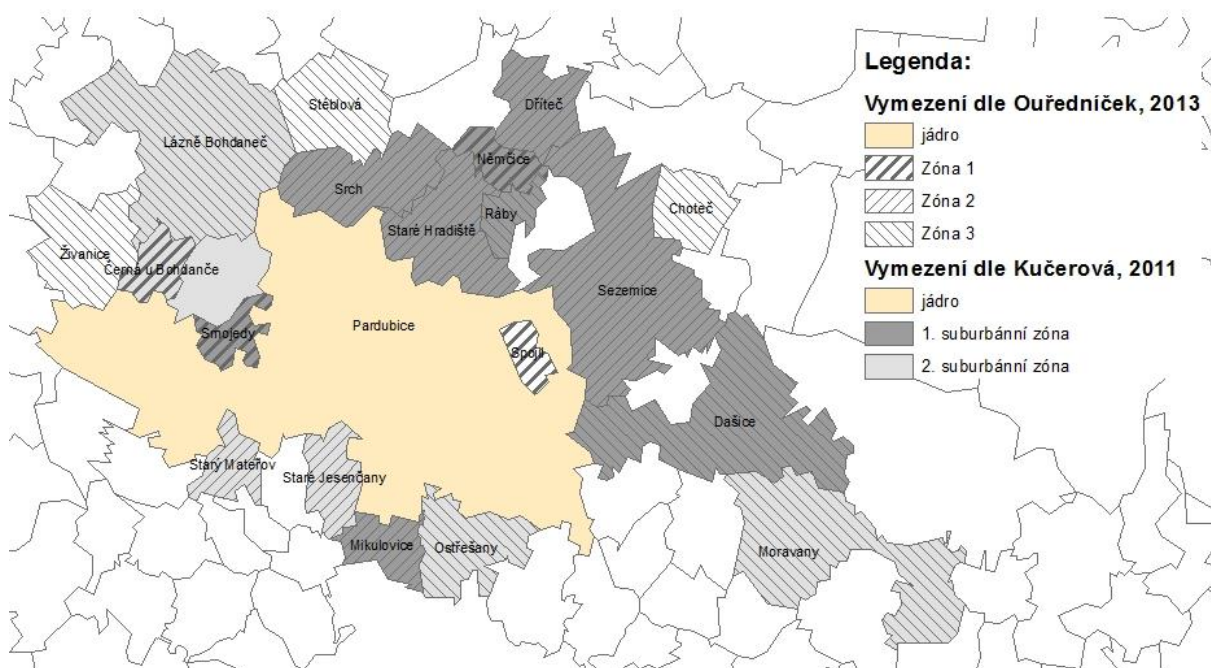
Základním p edpokladem tohoto lánku je, fle starostové, resp. zastupitelstva obcí v zázemí velkých m st zaji- ují sv j územní rozvoj zejména za ú elem budoucích vy-ích p íjm do obecního rozpo tu a následným zvý-éním úrovn slufleb pro rezidenty. Hypotéza výzkumu tedy byla stanovena následovn : Obce v zázemí velkých m st prost ednictvím roz-í ování svého urbanizovaného zázemí zaji- ují svou minimáln st edn dobou finan ní stabilitu. Hypotéza by mohla být roz-í ena dále i o zaji-t ní slufleb obcemi. Tato problematika v-ak není p edm tem tohoto lánku. Byla e-ena samostatn nap . Ma-tálkou (2013). Cílem p ísp vku je vyhodnotit ekonomické dopady suburbanizace na obce v zázemí m sta Pardubice. Zárove si klade za cíl zjistit, zda suburbanizace m fle být považována za p íleflitost rozvoje malých obcí. Stranou tak tato práce ponechává n které dal-í negativní aspekty suburbanizace, jako je rozpad tradi ního systému osídlení i sociální aspekty suburbanizace (nap . Sýkora, 2002).

K napl ní vyty eného cíle práce vyuffívá n kolik vzájemn se prolínajících metodických p ístup , které jsou dále zmín ny v návaznosti na konkrétní výzkumný postup.

Analýza území

Pro pot eby tohoto lánku byla vybrána suburbánní zóna m sta Pardubice. V posledních letech se vymezením suburbaniza ních tendencí v této oblasti v noval Ou ední ek (2013) a také Ku erová (2003, in TMhánková, 2013). Zatímco Ou ední ek pracuje se t emi suburbánními zónami, Ku erová pouze se dv ma. Jejich znázorn ní je patrné z Kartogramu 1.

Kartogram 1: Porovnání vymezení suburbánní zóny Pardubic (dle Ku erové, 2011 a Ou ední ek, 2013)

Zdroj: vlastní zpracování

Pro prezentovaný výzkum bylo pracováno s územím vymezeným dle metodiky Ku erové, která poučila následující charakteristiky: index vývoje po tu obyvatel, hustotu zalidnění, migraci obyvatel, vyjíždění ku práci a do -kol a index zastavení. V takto vymezeném území byly v rámci tohoto výzkumu dále sledovány indikátory mající přímou souvislost s cílem výzkumu, a to v letech 2001 až 2012. Toto časové omezení bylo zvoleno z důvodu nedostupnosti starších dat především v ekonomické oblasti. Nicméně vzhledem ke skutečnosti, že svého vrcholu dosáhla suburbanizace vlna na začátku nového tisíciletí, není toto omezení zásadní pro interpretaci výsledků. Rozhodujícími indikátory pro další výzkum jsou:

- urbánní dynamika obce,
- vývoj počtu obyvatel obce,
- finanční stav obce.

Urbánní dynamika obce je reprezentována Indexem změny využití území, což je indikátor sledující změnu velikosti urbanizovaného území obce na základě vyhodnocení dat katastru nemovitostí za sledovaná léta. Blíže informace k indikátoru uvádí například Matálka (2009).

$$ILC_n = \frac{U_{urb,n}}{U_{urb,0}} - 1 \cdot 1000$$

kde: ILC_n je index změny využití území ve sledovaném roce n ,
 $U_{urb,n}$ je rozloha urbanizovaného území obce ve sledovaném roce n ,
 $U_{urb,0}$ je rozloha urbanizovaného území obce v roce 0 (pro potřeby této práce v roce 2001).

Vývoj počtu obyvatel je reprezentován rozdílem počtu obyvatel k výchozímu roku 2001.

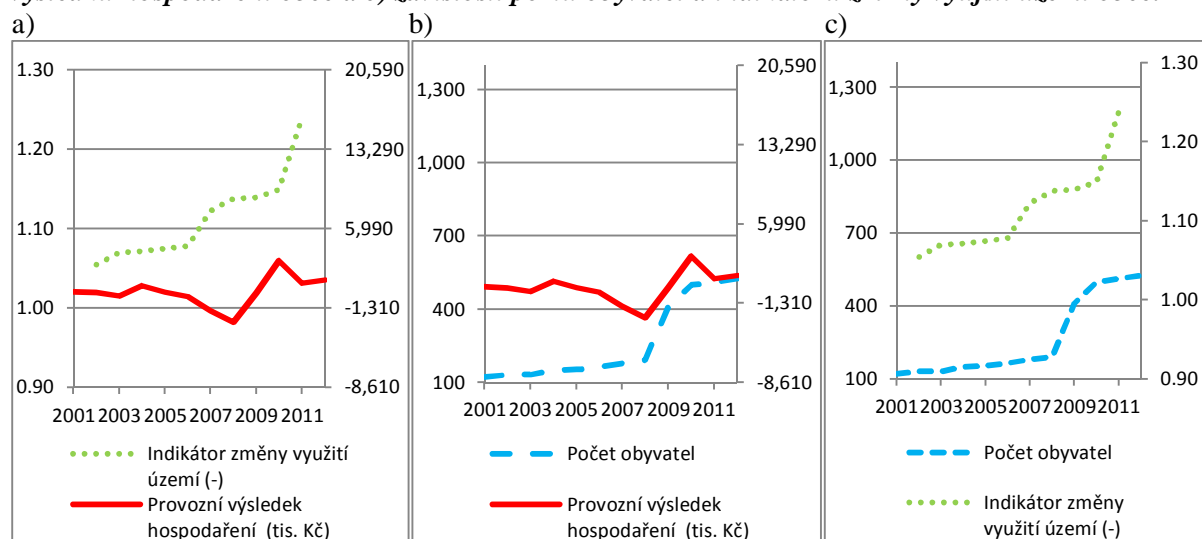
Jako reprezentant vývoje *finančního stavu* obce byl zvolen provozní výsledek hospodaření obce, resp. příbytek běžného rozpočtu. Data pro tento indikátor jsou čerpána z databází Ministerstva financí České republiky, konkrétně z databází ARIS pro léta 2001-2009 a ÚFIS pro léta 2010 a následující. A protože se jedná o dvě jinak pojmenované databáze, funkce jejich webového portálu i struktura obsažených dat jsou totálně odlišné. Výpočet indikátoru je následující: $Příbytek běžného rozpočtu = (Třída 1 - Daňové$

p íjmy + T ída 2 Neda ové p íjmy + T ída 4 P íjaté transfery) ó (Konsolidace p íjm - Konsolidace výdaj + Polofka 42xx Investi ní dotace + T ída 5 B fné výdaje). Blifí informace k poufítému indikátoru uvádí TMhánková (2011)

Jak jifl bylo zmín no v úvodu, cílem tohoto p ísp vku bylo potvrdit nebo vyvrátit hypotézu v t-iny obecních zastupitelstev, se kterou vstupují do roz-í ování svého území. A to, fle s rozr stající se zástavbou obce, se bude zvy-ovat i po et obyvatel, cofl se následn projeví pozitivn v hospoda ení obce. Jifl z tohoto popisu je patrné, fle budeme-li zkoumat zm ny trend k ívek t í vybraných indikátor , m ly by zlomy následovat s fázovým posunem afl n kolika let. Z této analýzy vyplynulo, fle fázový posun u v t-iny obcí tvo í 2 roky mezi prostorovou expanzí a zvy-ením po tu obyvatel a minimáln dal-í rok mezi zvy-ením po tu obyvatel a finan ním stavem obce. Druhý jmenovaný vztah je navíc ovlivn n zp sobem financování roz-í ení urbanizovaného území obce. Ve sledovaném území se totiž nacházely v-echny ty i mofné p ípady roz-í ování obce:

- obec vlastní pozemky, obec financuje nové lokality,
- obec vlastní pozemky, soukromý sektor financuje nové lokality,
- soukromý sektor vlastní pozemky, obec financuje nové lokality,
- soukromý sektor vlastní pozemky, soukromý sektor financuje nové lokality.

Graf 1: Vzájemné závislosti sledovaných indikátor v obci N m ice: a) závislosti indikátoru zm ny vyufítí území a provozního výsledku hospoda ení obce, b) závislosti po tu obyvatel a provozního výsledku hospoda ení obce a c) závislosti po tu obyvatel a indikátoru zm ny vyufítí území obce.

Zdroj: vlastní zpracování

Korela ní analýza vybraných ukazatel

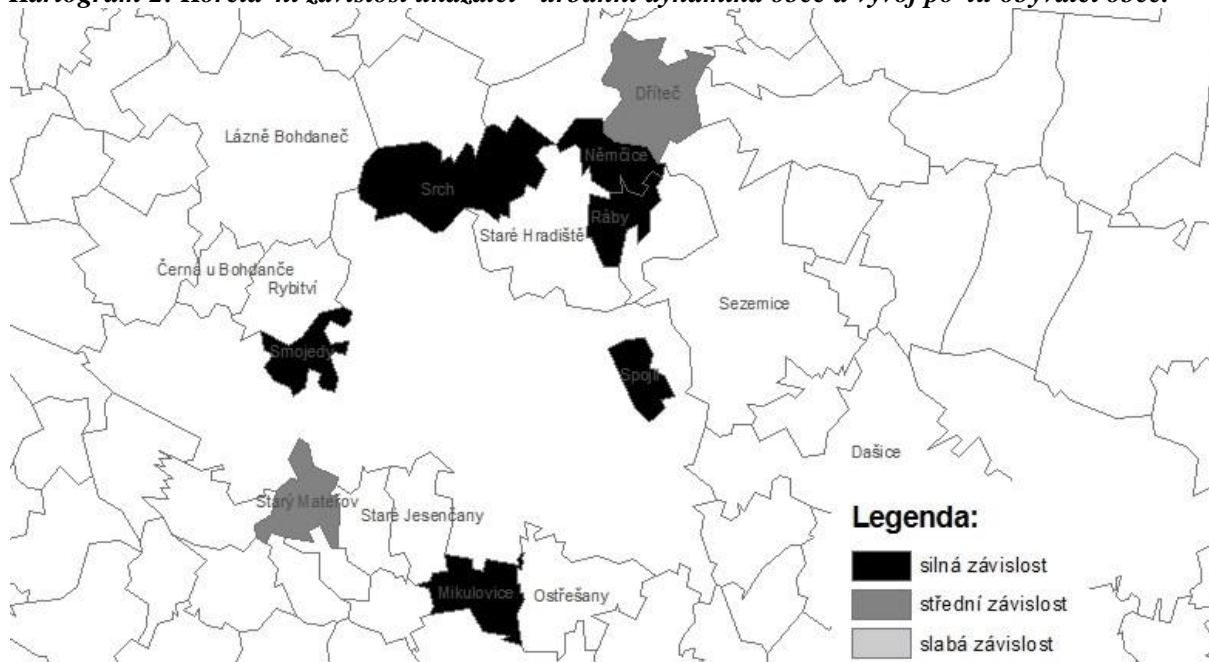
V p ípad prezentované obce N m ice jsou zm ny trend na grafech jasn patrné. Z analyzovaných obcí v-ak takto z etelné výkyvy potvrdily práv pouze N m ice. U ostatních proto k prokázání vzájemných závislostí mezi sledovanými ukazateli byla poufita korela ní analýza. Jako nástroj k jejímu provedení byl zvolen program Statistica 12. Hladina významnosti byla zvolena na hodnot 5% ($\alpha = 0,05$). Korelace mezi indikátory mohou dosahovat hodnot v intervalu $<0;1>$. Pokud je závislost silná, jedná se o interval $(-1;-0,7)$ a $(0,7;1)$, jestliffe je st ední, jde o interval $(-0,7;-0,3)$ a $(0,3;0,7)$ a kdyfl jde o slabou závislost, bude hodnota korelace v intervalu $(-0,3;0,3)$. Zji-t né výsledky byly následn pro kařdou obec zaneseny do korela ní matice,

Tab. 1: Korela ní matice pro obec Mikulovice

Mikulovice	Území	Hospoda ení	Obyvatelé
Území		-0,159271	0,956361
Hospoda ení	-0,159271		0,058765
Obyvatelé	0,956361	0,058765	

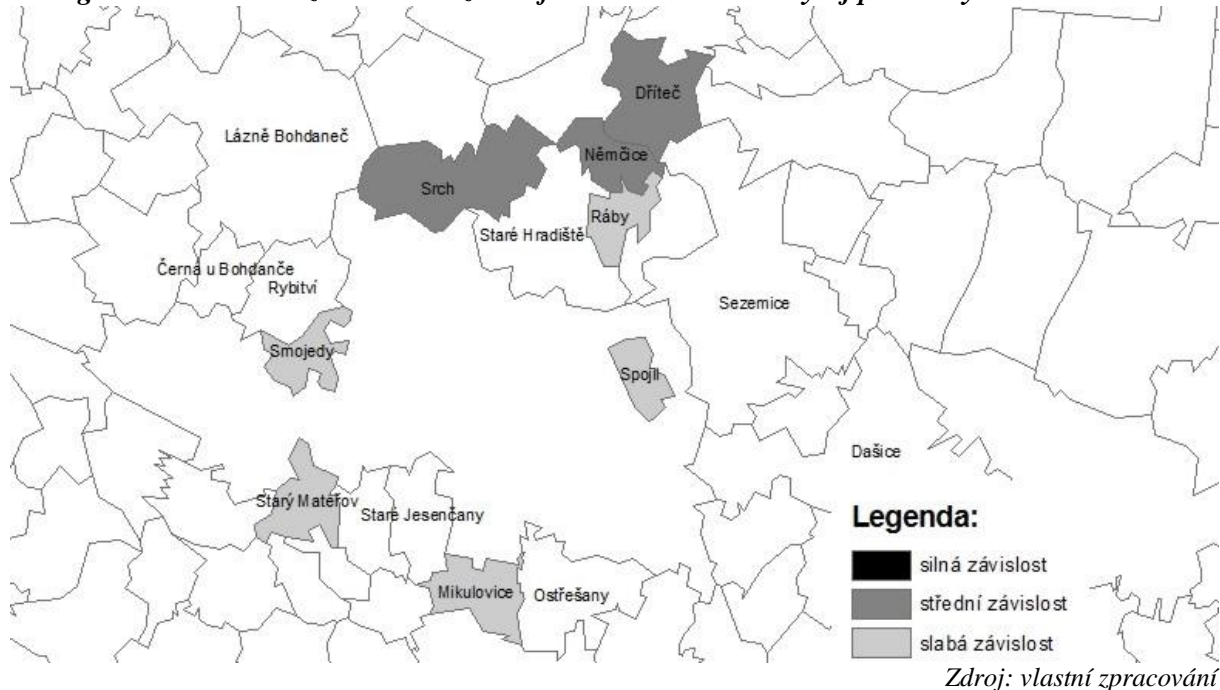
Zdroj: vlastní zpracování

Pro lep-í prezentaci byly následn tabulky p evedeny do kartogram .

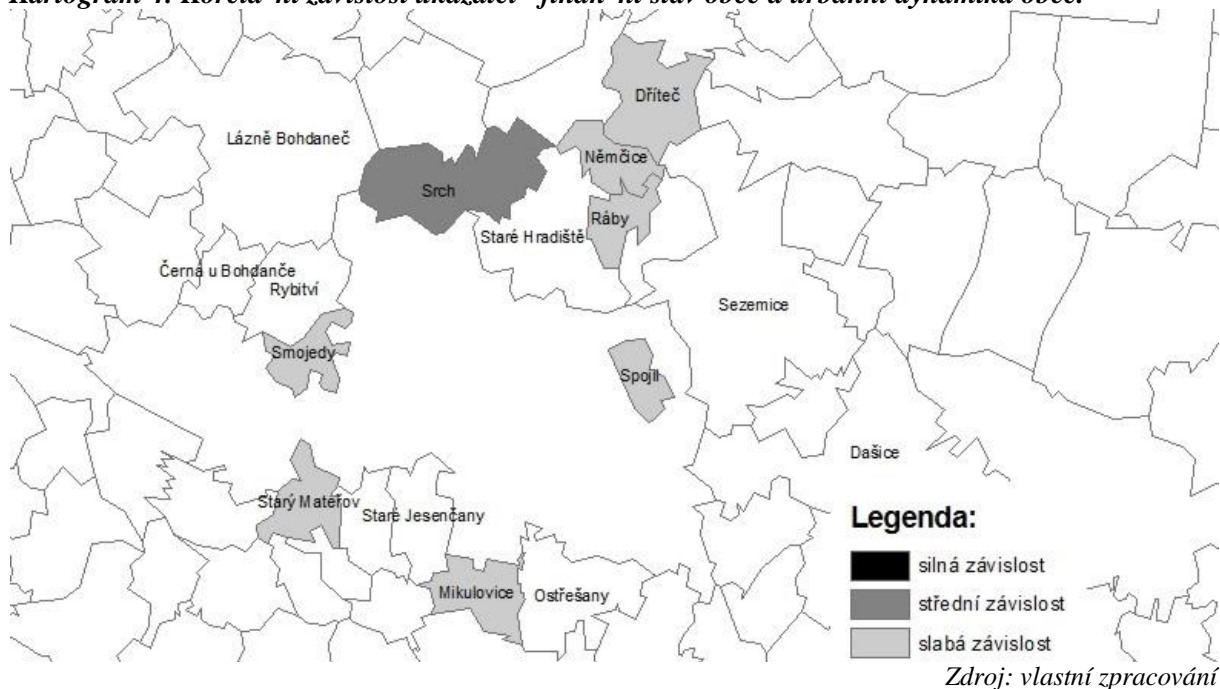
Kartogram 2: Korela ní závislost ukazatel urbánní dynamika obce a vývoj po tu obyvatel obce.

Zdroj: vlastní zpracování

Bylo shodn prokázáno, fle u v-ech obcí existuje statisticky významná kladná závislost mezi indikátory zm na využití území obce a po et obyvatel. Silná a nejvy-í je tato závislost u obce Mikulovice (0,956), dále podle síly závislosti Srch (0,941), Ráby (0,904), N m ice (0,850) a Spojil (0,846846). St ední závislost je u obce Starý Mate ov (0,669) a D íte (0,658). Pokud tedy roste využití území obcí, roste i po et obyvatel a naopak. Jediná záporná statisticky významná závislost je u obce Srnojedy (-0,782223), která vykazuje silnou intenzitu.

Kartogram 3: Korela ní závislost ukazatel finan ní stav obce a vývoj po tu obyvatel obce.

Jediná statisticky významná kladná střední silná závislost mezi počtem obyvatel a provozním výsledkem hospodaření je u obce Němčice (0,596). Ostatní závislosti jsou statisticky nevýznamné v síle převážně slabé nebo hraniční střední a proto nejsou dále rozebírány. Obecně lze ale uvést, že neexistuje ve většině případů statisticky významná závislost mezi počtem obyvatel a provozním výsledkem hospodaření obce.

Kartogram 4: Korela ní závislost ukazatel finan ní stav obce a urbánní dynamika obce.

Ani u jedné z obcí není statisticky významná závislost změny využití území a provozním výsledkem hospodaření. Nejvyšší kladné hodnoty, bylo dosaženo u obce Srch (0,595), ale jelikož není statisticky významná, pro potřeby této práce není rozhodující. Změna využití území obce tedy nemá přímo prokázanou závislost s provozním výsledkem hospodaření.

Záv r

Provedené analýzy neprokázaly v krátko a st edn dobém horizontu p ímou vazbu mezi územním rozvojem obcí i nár stem po tu jejich obyvatel a finan ním stavem obce. A to ani negativní ani pozitivní. Pouze jediná obec tak potvrdila hypotézu výzkumu uvedenou v úvodu tohoto p ísp vku. Naopak fládná obec ve st edn dobém pohledu nepotvrdila obavy z finan ní nestability obce plynoucí ze zvy-ujících se náklad na jednotkovou údržbu obecní infrastruktury, jak jej ve svých pracích uvádí nap . TMLHÁNKOVÁ (2007).

P ísp vek si nekladl za cíl celistv posoudit dopady suburbaniza ních proces na obce natofl na regiony. Jak jifl bylo uvedeno v úvodu, nebyly zde uvařovány sociální, environmentální a z dlouhodobého pohledu ani ekonomické dopady tohoto jevu. Vzhledem k relativn krátkému p sobení suburbanizace na zázemí krajských m st eské republiky, bude toto vyhodnocení mofné afl s del-ím asovým odstupem. Nicmén ve st edn dobém pohledu na ekonomické fungování obcí, m fle tento p ísp vek slouflit jako p ísp vek k diskusi o roli suburbanizace v rozvoji obcí, m st i region .

Literatura

- [1] HNILI KA, P., (2005). *Sídlní ka-e: otázky k suburbánní výstavb kolonií rodinných dom* . Vyd. 1. Brno: ERA. ISBN 80-7366-028-8.
- [2] KEATS, J. C., (1957). *The Crack in the Picture Window*. 1. vyd. Houghton Mifflin Company, The Riverside Press: USA.
- [3] KU EROVÁ Z., (2003). *Statistika a analýza pro ú ely koncepce bytové politiky m sta Hradec Králové*. CEP-RRA pro Magistrát m sta Hradec Králové.
- [4] MA TMLHÁLKA, M., (2009). *Územn promítnutelné indikátory udrflitelného rozvoje = Indicators of spatial sustainable development: zkrácená verze Ph.D. Thesis*. Brno: Vysoké u ení technické, V decké spisy Vysokého u ení technického v Brn . PhD Thesis, sv. 569. ISBN 978-80-214-4030-2.
- [5] MA TMLHÁLKA, M., (2013). *Suburbánní lokality v zázemí Pardubic a ekonomická bezpe nost jejich fungování* In *Obyvatelstvo, region a bezpe nost. Regionální rozvoj mezi teorií a praxí*. Sborník p ísp vku. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7395-724-7, ISSN 1805-3246
- [6] OU EDNÍ EK, M., TMLPA KOVÁ, P., NOVÁK, J., (2013). *Metodika sledování rozsahu suburbanizace v eské republice* [online]. [cit. 2014-04-10]. Praha: Univerzita Karlova v Praze, P írodov decká fakulta katedra sociální geografie a regionálního rozvoje Urbánní a regionální laborato . Dostupné z: <http://www.suburbanizace.cz/odborne/25_MetodikaRS_3verze.pdf>
- [7] SCHULDING, G., MEMON, A., THOMAS, M. *Land Use Planning and Growth Management: Comparative Policy Perspectives on Urban Sprawl and Future Open Space Preservation*. Department of Community, Agriculture, recreation and resources Studies, Michigan State University (MSU), Research Report, iss. 587.
- [8] SÝKORA, L., ed., (2002). *Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické d sledky*. Praha: Ústav pro ekopolitiku. ISBN 80-901914-9-5.
- [9] TMLHÁNKOVÁ, V. et al., (2013). *Ekonomické a bezpe nostní dopady (sub)urbanizace*. Vyd. 1. Hradec Králové: Civitas per Populi. ISBN 978-80-87756-04-1.
- [10] TMLHÁNKOVÁ, V. a kol., (2011). *Indikátory udrflitelného rozvoje pro m sta a obce*. Vyd. 1. Hradec Králové: Civitas per populi. ISBN 978-80-904671-4-9.
- [11] TMLHÁNKOVÁ, V., (2007). a kol. *Suburbanizace - hrozba fungování (malých) m st*. Vyd. 1. Hradec Králové: Civitas per populi. ISBN 978-80-903813-3-9.

P ísp vek byl zpracován v rámci projektu . SGSFES-2014002 IGA Univerzity Pardubice.